

16. Цыряпкина, Ю. Н. Идентификация русскоязычного населения Ферганы: между адаптацией и миграцией / Ю. Н. Цыряпкина // Проблемы археологии, этнографии, антропологии Сибири и сопредельных территорий: материалы итоговой сессии Института археологии и этнографии СО РАН 2014 года. – Новосибирск, 2014. – Т. 20. – С. 419–421.

17. Шнейдер, В. М. Основные аспекты сотрудничества России и Узбекистана в сфере образования на современном этапе / В. М. Шнейдер // Постсоветские исследования. – 2019. – Т. 2, № 7. – С. 1472–1476.

МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ ШАРОИТИДА ЎҚУВ ФАНЛАРИНИ ИНТЕГРАЦИЯЛАШ ТАМОЙИЛЛАРИ

Мирқосимова М. М.

Педагогика фанлари доктори, профессор, Дин психологияси ва педагогика” кафедраси,
Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

Аннотация. Дунёда пандемия шароитида барча соҳаларда бўлгани каби рақамлаштириш жараёни таълим тизими ва педагог кадрлар учун бардошлилик синовига айланиб, кўплаб муаммолар ечимини излашни талаб қилмоқда. Ижтимоий гуманитар фанларни ўқитишни коммуникатив ва касбий компетенциялар орқали ривожлантириш, мустақил таълим олишни кучайтириш, ўқув-меъёрий таъминот, таълимни рақамлаштириш билан уйғунликда шакллантириш масалалари долзарблик касб этмоқда. Талабаларнинг ижтимоий гуманитар фанларни ўрганишга мотивациясини ривожлантириш ўқув жараёнини анъанавий ва аралаш таълим интеграциясида ташкиллаштириш ҳамда таълим амалиётига талабаларни фаоллаштирувчи усулларни жорий этиш билан боғланади. Ушбу мақолада масофавий таълимда ўқув фанларини интеграциялаш тамойиллари ва методик талаблар ёритилган. Интеграцион дарс модели, унинг босқичлари ҳамда натижаларни баҳолаш мезонлари тавсия қилинган.

Калит сўзлар: дунё таълими, рақамлаштириш жараёни, таълим тизими, педагог кадрлар, коммуникатив ва касбий компетенциялар, анъанавий ва аралаш таълим интеграцияси, интеграциялаш талаблари, тамойиллари, интеграцион дарс босқичлари, интеграциялаш модели, тавсиялар.

ТЕНДЕНЦИИ ИНТЕГРАЦИИ ДИСЦИПЛИН В ДИСТАНЦИОННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Мирқосимова М. М.

Доктор педагогических наук, профессор кафедры религиозной психологии и педагогики
Международной исламской академии Узбекистана

Аннотация. В условиях пандемии в мире, как и во всех сферах, процесс оцифровки стал тестом на толерантность для системы образования и педагогов, требующим поиска решений многих проблем. Актуальность приобретают вопросы развития преподавания социальных и гуманитарных наук через коммуникативные и профессиональные компетенции, усиления независимого обучения, образовательного и нормативного обеспечения, формирования образования в гармонии с цифровизацией. Развитие мотивации студентов к изучению общественных наук связано с организацией учебного процесса в условиях интеграции традиционного и смешанного образования и внедрением методов, активизирующих студентов в

учебной практике. Рекомендуется интегрированная модель урока, его этапы и критерии оценки результатов.

Ключевые слова: мировое образование, процесс цифровизации, система образования, преподавательский состав, коммуникативные и профессиональные компетенции, интеграция традиционного и смешанного образования, интеграционные требования, принципы, этапы интеграционного урока, интеграционная модель, рекомендации.

TENDENCIES OF INTEGRATION OF DISCIPLINES IN DISTANCE EDUCATION

Mirqosimova M. M.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Religious Psychology and Pedagogy, International Islamic Academy of Uzbekistan

Annotation. In a pandemic in the world, as in all spheres, the digitization process has become a tolerance test for the education system and teachers, requiring the search for solutions to many problems. The issues of the development of teaching social sciences and humanities through communicative and professional competences, strengthening of independent learning, educational and regulatory support, the formation of education in harmony with digitalization are gaining relevance. The development of students' motivation to study social sciences is associated with the organization of the educational process in the context of the integration of traditional and mixed education and the introduction of methods that activate students in educational practice. An integrated lesson model, its stages and criteria for evaluating the results are recommended.

Keywords: world education, digitalization process, education system, teaching staff, communicative and professional competences, integration of traditional and mixed education, integration requirements, principles, stages of an integration lesson, integration model, recommendations.

Мавзунинг долзарблиги. Жаҳон таълимнинг халқаро стандарт таснифида узлуксиз таълим вазифалари алоҳида қайд этиб ўтилган. Хусусан, мазкур стандартда билимларнинг асосий соҳаларини ўрганиш ва тушунишлари учун талабаларга имкон бериш, қулай педагогик шарт-шароитлар яратиш ҳамда ўқувчи-талаба шахсини ҳар томонлама ривожлантириш қабилар белгилаб берилган. Бу вазифалар олий таълимда шахсга йўналтирилган технологиялардан унумли фойдаланишни талаб қилади. Айни дамда, таълим жараёнларини интегратив ташкил этиш, интеграцион таълим технологияларини такомиллаштириш, концентрланган ва модулли таълим талаблари асосида ўқитиш мазмуни ва методикасини аниқлаштиришни тақозо этади. Халқаро стандартга мувофиқ, таълимнинг асосан бир нафар ўқитувчи педагог томонидан амалга оширилиши ҳаминтеграцион ўқитиш тизимини инновацион шаклда такомиллаштириш заруратини юзага келтирди.

Дунё миқёсида олий таълим сифати ва самарадорлигини оширишда интегратив педагогикадан фойдаланиш, ўқитиш жараёнларининг интеграциялашувига комплекс ёндашувни татбиқ этишга доир қатор илмий изланишлар олиб борилмоқда. Айниқса, мавзулар, фанлар ва трансфанлараро интеграцияни қўллаш асосида таълим мазмунини такомиллаштириш, концентризм тамойили асосида ўқув материалларини тизимлаштиришнинг модуллашган интеграциясини жорий этиш алоҳида аҳамият касб этади.

Мавзунинг ишланганлик даражаси. Мазкур жараёнда таълим моделини танлаш, мулоқот турларини аниқлаштириш, ахборот ва бошқарув тизимини ишлаб чиқиш, таълим берувчилар фаолиятини режалаштириш, ўқитишнинг шакл, метод ва воситаларини оқилона танлашга

асосланган интеграцион дарсларни лойиҳалаш муҳим долзарблик касб этади. Бугунги кунда биз қайд этган масалаларни илмий тадқиқ қилувчи қатор тадқиқот ишлари яратилган. (1 – 10.). Республикамизда фанлараро алоқадорлик ва интеграцион ўқитиш жараёнларини ташкил этиш масалалари бўйича Р. Мавлонова, Р. Сафарова, Э. Турдикулов, М. Мирқосимова, А. Мусурмонов, П. Мусаев, А. Ч. Чориев, Х. А. Абдурахмонова, Р. Бурхонов, Т. Нуриддинов, Т. Даянаева, А. Саломов, Я. Ҳайдаров, Б. Ҳусанов, М. Аширова, Ш. Юсупова каби олимларилмий-тадқиқот ишларини амалга оширишган. Мазкур тадқиқотларда фанлараро алоқадорликнинг турли йўналишлари ва тамойиллари, уларнинг ўқув жараёнида муайян фанларни ўзлаштиришда қўлланилиши, ўқув фанлариаро алоқадорлик асосида таълим мазмунига қўйиладиган талаблар илмий-амалий жиҳатдан ўрганилган.

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги(МДХ) олимларидан А. Усманова, Н. Грищенко, Т. Чиждова, Т. Жукова, Н. Панкова, Н. Богоявленский, М. Львов, Т. Рамзаева, С. Юртаев, Н. Алгазина, Н. Перцеваларнинг тадқиқот ишларидабошланғич синф ва алоҳида ўқув фанларини ўқитиш, она (рус) тили дарслари самарадорлигини ошириш, грамматик тушунчаларни англаш ва ўзлаштиришда ҳамкорликда ўқитиш технологияларидан фойдаланиш масалалари ўрганилган. Рус педагог олимларидан Х. Юлбарсова [2]. Генетик жиҳатдан интеграция - узвийлик, предметлараро алоқадорлик, ўзаро алоқадорлик ва ниҳоят, ўзаро бир-бирини тўлдирувчи, кенгайтирувчи ҳамда чуқурлаштирувчи, ўқув предметлари мазмунини энг камида таълим стандартлари даражасида синтезлаб, мантиқан тугалланган мазмун шакли ва олий даражасидир. Чунки предметлараро алоқадорликнинг ҳар қайси куйи даражаси, ўрганилаётган ўқув предметлари доирасида маълум дидактик бирликлар орасида ўрнатилиб, уларни ўрганиш мазмунини ва муддатларини мувофиқлаштиришни кўзда тутаяди, бундан фарқли ўлароқ, интегратив алоқадорлик асосида ташкил этилган ўқув предмети ёки интеграциялаб ўрганилаётган предмет, ҳодиса ёки жараёнларни яхлит тизим шаклида ҳар томонлама алоқадорлик ва муносабатлар нуқтаи назаридан талқин этишни талаб этади. Бу ўз навбатида, ҳозирги ва истиқбол талабларига жавоб берадиган, мустақил фикр юритувчи ва ижодий фаолият кўрсатувчи етукшахсни шакллантиришга имкон беради. Зеро, у таҳсил олувчилардан фақатгина таҳлил қилиш ва синтезлаш операцияларини талаб қилиш билан чегараланиб қолмасдан, балки мавҳумлаштириш, алгоритмлаштириш, туркумлаш, шартли белгилар ёрдамида ифодалаш, сабаб–оқибатли алоқадорликни аниқлаш, таҳлил этиш, синтезлаш, тизимлаштириш, моделлаштириш каби юксак даражали тафаккурлаш операцияларини талаб этади. Бу операциялар ўрганилаётган объектнинг барча муҳим жиҳат ва хусусиятларини ажратиб олиб (табақалаштириб), моҳияти ва мазмунини англаб етиш ва уларни умумлаштириш орқали амалга оширилади. Демак, интеграция ҳар доим ҳам унинг иккинчи томони бўлган табақалаштириш (дифференциация)га таянган ҳолда ривожланиб боради ёки аксинча”, - каби қарашни баён қилган бўлса, Г. С. Костюкнинг фикрича: “Табақаланиш дифференциация – рухий жараёнлар ва ҳолат (хусусият)ларни кўпайишига олиб келса, интеграция – тартибга келтириш, субординация ва унинг натижаларини маълум кетма-кетликда жойлаштиришга олиб келади. Интеграциялаш йўли билан янги психологик жараён, янги фаолият тузилмаси ҳосил бўлади. Бу янги тузилма илгари алоҳида-алоҳида бўлган элементлардан синтезлаш йўли билан ҳосил қилинади. [3.] Интегратив ёндашув мазмунан туташ, алоқадор, мантиқий бир-бирини тақозо этувчи ва бир-бирига сингиб чуқурлаштирувчи ва кенгайтирувчи ўқув фанларини интеграциялаш учун қўлланилиб, яхлит мантиқий мукамал билим, иш-ҳаракат усуллари ва шахсий сифатларни таркиб топтиришни кўзда тутаяди.

Агар XIX – XX асрлар оралиғида жаҳон педагогикасида А. Герд, Д. Кайгародов, А.

Павлов сингари олимлар бошланғич мактабни ташкил қилиш, унда оламни англаш жонли ва жонсиз предметлар ҳақида яхлит тушунчаларни шакллантириш орқали амалга оширилса, ўқувчининг билув фаолияти самарали кечиши ҳақидаги ўз қарашларини баён қилган бўлсалар, Я. А. Коменский, Д. Локк, М. Песталоцци, К. Д. Ушинский қарашларида айни таълим самарадорлигига фанлараро алоқа воситасида эришиш мумкинлиги асосланди. Ушбу қараш XX асрнинг охириги ўн йилликларига қадар Н. М. Белянкова, А. В. Усова, Ю. М. Колягин, О. Е. Жиренко, Н. Г. Кучменко, Л. И. Наймушина каби олимларнинг тадқиқот ишларида амалга оширилган. С. Баранова, Н. Тализина, М. Львов, Н. Светловская каби олимларнинг ишларида анча такомиллаштирилди.

Таълим жараёнида ўқув фанлариаро интеграцияни таъминлаш ўқитишда интерфаол методлар ва илғор педагогик технологияларни қўллаш имконини беради. Таълим жараёнини интеграциялашни таъминлаш бир қатор педагогик имкониятларни вужудга келтиради: фанларнинг , мавзуларнинг ва тушунчаларнинг ўзаро алоқаси бир-бирини тўлдиришига эришилади.

Хорижий олимлардан J. Gilbert, F. Cochran, J. De Ruitер, R. E. Maeder, J. W. Gray, M. L. Dejong, M. Trott, R. J. Gaylordларнинг ишларида интегротив таълим технологияларини қўллашнинг афзалликлари ва имкониятлари ёритиб берилган. Мазкур илмий изланишларда педагог кадрларни тайёрлашнинг турли жиҳатлари, яъни инновацион ва педагогик фаолиятга тайёрлаш, таълимда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш имкониятлари, интегротив муҳитни ташкил этиш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган.

Бугунги кунга қадар бошланғич таълим самарадорлигини оширишда интеграциялашган технологиядан фойдаланиш бўйича ҳам қатор илмий тадқиқот ишлари яратилган, хусусан, Р. Мавлонова ва Н. Раҳмонқуловалар, НамДУ ўқитувчиси п. ф. н. Н. Абдуллаеванинг шу йўналишдаги тадқиқот ишларимавжуд. Профессорлар Р. Мавлонова ва Н. Раҳмонқуловалар “Бошланғич таълимнинг интеграциялашган педагогикаси”, “Бошланғич таълим педагогикаси, инновация ва интеграцияси” номли ўқув қўлланмаларини яратганлар. Аммо олий таълимда шахсга йўналтирилган технологиялардан унумли фойдаланиш асосида таълим жараёнларини интегротив ташкил этиш, интеграцион таълим технологияларини такомиллаштириш, концентрланган ва модулли таълим талаблари асосида ўқитиш мазмуни ва методикасини аниқлаштириш; олий таълим сифати ва самарадорлигини оширишда интегротив педагогикадан фойдаланиш, ўқитиш жараёнларининг интеграциялашувига комплекс ёндашувни татбиқ этишга доир тадқиқотларга эҳтиёж жуда катта.

Муаммо таҳлили. Замонавий таълимда олимлар Е. В. Бондаревская, И. С. Якиманская, В. В. Сериков, Н. И. Алексеев томонидан шахсга йўналтирилган таълимнинг бир қатор концепциялари ишлаб чиқилган. Улар ўзига хосижтимой-педагогик, дидактик ва психологик аспектлар бирлаштирилган турли технологияларни таклиф этишган. Бу технологиялардан Россия ва бошқа Ҳамдўстлик мамлакатлари таълимида фойдаланилмоқда. Таълимнинг маълум тизими доирасидаги ўқув материали мазмунини интеграциялаш уч босқичда амалга оширилади (1. 1-расмга қаранг):

<p>Предметлараро интеграция</p>	<p>Қуйи</p>	<p>Предметлараро алоқа <i>Горизонтал интеграциялаш:</i> Чизикли тузилиш; бир неча предметларнинг мавзуси ягона мавзуга бирлаштирилади. Умумий мавзу сифатида барча предметларга мос ва уйғун келган, ўзаро бир-бири билан боғланиши мумкин бўлган мавзу танланади</p>
	<p>Ўрта</p>	<p><i>Ўзига хослиги:</i> бошқа предметларнинг материалидан қисман фойдаланилади; ҳар бир предмет мустақил фан сифатида, мақсади, вазифаси ҳамда дастури ўз ўрнини сақлаб қолади; дарснинг қурилиши ўзгармайди; режа асосида тузилган интеграцион дарснинг мазмунидан келиб чиқиб мавзу қайта қўрилиши (масалан, иккита фаннинг мавзуси битта йирик мавзуга айланиши ёки ҳар иккаласининг мавзуси ҳам сақланиб қолиши), шунингдек, дарс янги, қўшимча материаллар билан бойитилиши мумкин.</p>
	<p>Юқори</p>	<p><i>Ўзига хослиги:</i> ҳар бир предметнинг мазмуни тўлиқ (қисман) олинади; лекин ҳар бири мустақил фан сифатида намоён бўлади, яъни мақсади, вазифаси, дастури сақланиб қолинади ва дарс ишланмада акс этади; предметлар бирлашиб яхлитлик вужудга келади ва қўшимча дарсликдан ташқари янги маълумотлар ҳам бериш имкони бўлади</p>
	<p>Ўрта Юқори</p>	<p><i>Вертикал интеграциялаш:</i> бир неча предметлардан берилган уйга вазифа бирлаштирилиб диалог асосида суҳбат ташкиллаштирилади, бунда ҳар бир предметдаги мазмун, образ, эмоционал ҳолат, ахлоқий ва гузалликлар ҳақидаги фалсафий таълимот яхлитланади – мужассам шаклга келтирилади. Бу диалог ўтилган мавзуларни ҳафта давомида доимий тарзда такрорлаб, мустаҳкамлаб борилиши учун дарсларнинг “Кириш дарси” ёки “кириш қисми” вазифасини ҳам ўтаб бориши мумкин.</p> <p>Савол -жавоб бир неча предметларни бирлаштирилган ҳолда диалог асосида амалга оширилади, олдиндан режалаштирилган мавзу, ягона мазмун, образ, эмоционал ҳолат, маънавий-ахлоқий ва эстетик маъно – барчаси биргина хал қилувчи асосий тушунчага бирлаштирилади. Бу ҳога бир неча дарслар давомида ҳам амалга оширилиши мумкин бўлади.</p> <p>Мазмун бир неча дарсларнинг лейтмотиви сифатида ҳафта давомида амалга оширилади. Фанларнинг мустақиллиги бузилади, педагогик тизимнинг яхлитлигига йўналтирилган ягона дастур тузилади; дастлабки тузилма масалалар диққатидан четга чиқмайди, у бошланғич таълимга боғлиқ билимлар ҳажми кенгайди ва чуқурлашади; ўқув блоklarининг вақт жиҳатдан яқинлашуви жараён шаклини ўзгартиришга олиб келади</p>

		<p>янги бирлашмалар, ўйинлар ташкил қилиниши мумкин бўлади.</p> <p>Интеграциялашгандарс ва интеграциялашган блок</p> <p><i>Горизонтал интеграцияланиш:</i></p> <p>Ўзига хослиги:</p> <p>бир неча предметлар мазмунан бирлаштирилиб таҳлил қилинади, ҳар бир предметга нисбатан мустақил предмет сифатида ёндашилади (ҳар бир предметнинг мақсади, вазифаси, дастури сақланиб қолади); мустақам билим олиш мақсадидаги шартли боғланишни таъминлашда билиш жараёнининг барча анализаторлари камраб олинади (кўриш, эшитиш, сезиш, хид билиш, ҳаракатланиш).</p> <p>Интеграциялашган курс</p> <p><i>Горизонтал интеграцияланиш:</i></p> <p>Бир неча ўқув фанларининг бир асосий мавзу ёки тушунчадорасида бирлашиши</p> <p>Ўзига хослиги: бир неча фанлардан олинган маълумотлар йиғиндиси пайдо бўлиб, таҳлил предмети сифатида яна бир неча планли объектлар пайдо бўлади, бундафанларнинг мустақиллиги бузилади, педагогик тизимнинг яхлитлигига йўналтирилган ягона дастур тузилади; дастлабки муаммо талабалар эътиборидан четда қолмайди, у билан боғлиқ билимлар ҳажми кенгайди ва чуқурлашади; ўқув блокларининг вақт жиҳатидан яқинлашувни жараён шаклини ўзгартиришга олиб келади; ўқув кунини, ўқув ҳафтасини пайдо бўлади.</p>
Транспредметли интеграция	Юқори	<p><i>Горизонтал интеграцияланиш:</i> интеграциянинг иккинчи босқичида ташкил этиладиган бошланғич ўқитиш мазмунини қўшимча таълим мазмунини билан боғланиб яхлит ҳолатга келтириш.</p> <p>Ўзига хос хусусияти:</p> <p>таҳлил қилинаётган предметларнинг моҳияти турли асосий ва қўшимча фанларда акс эттирилган кўп қиррали объектларни ташкил этади, натижада талабаниннг атроф муҳит, амалиёт билан алоқаси кенгайди ва мустақамланади.</p>

Республикамизда таълим-тарбия сифати ҳамда самарадорлигини ошириш, рақобатбардош педагог кадрларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, таълимнинг интеграцион ўқув-услугий таъминотини мустақамлашга доир қатор ислохотлар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, интеграллашган таълим технологияларини қўллашнинг методик механизмларини аниқлаштириш, интеграцион машғулотларни ташкил этиш ва ўтказишнинг педагогик шарт-шароитларини такомиллаштиришга алоҳида зарурат мавжуд. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўз-бе-кстон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли, 2018 йил 5 сентябрдаги

“Халқ таълимини бошқариш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5538-сонли, 2019 йил 29 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5712-сон Фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги “Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 187-сон қарорива олий таълимни ислоҳ қилиш, ривожлантириш ҳамда пандемия шароитида масофавий таълимни ташкил қилиш ва бошқариш бўйича бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар билан кўрсатмаларда белгиланган вазифалар шуни талаб қилмоқда.

Хўш, турли соҳалар бўйича ўқув фанларини ўқитишда интеграцион технологияларни қандай шаклда қўллаш мумкин? Бу жараёнда қандай таълим тамойилларига таяниш лозим?

1. Интеграцион машғулотларнинг технологик харитасини ишлаб чиқиш лозим. Машғулотнинг ҳар бир босқичи ва унда амалга ошириладиган фаолият мазмуни харитада яққол кўзга ташланади. Ўқитувчи педагог қадам бақадам тизимли ва режали фаолиятни ташкил этади. Натижада, мавзулараро интеграциялаш талабалар ўзлаштирадиган билим, таркиб топтирадиган кўникма ва малакаларнинг ўзаро узвийлик, изчиллик ҳамда яхлитлик тамойиллари асосида шакллантиришгақулай шароит яратиш имконини беради.

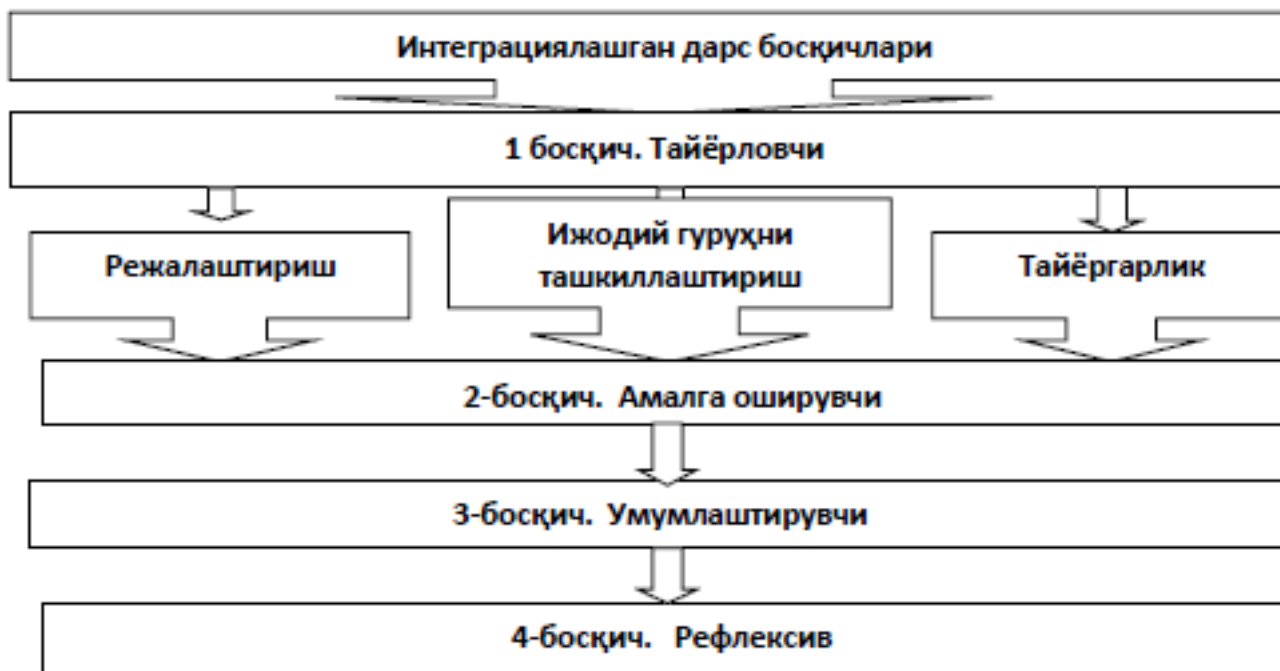
“Дин психологияси” фанини “Диншунослик” фани билан мавзулараро интеграциялаш намунаси

	Дин психологияси	Интеграциялашувчи мавзу	Диншунослик	Интеграциялашувчи мавзу

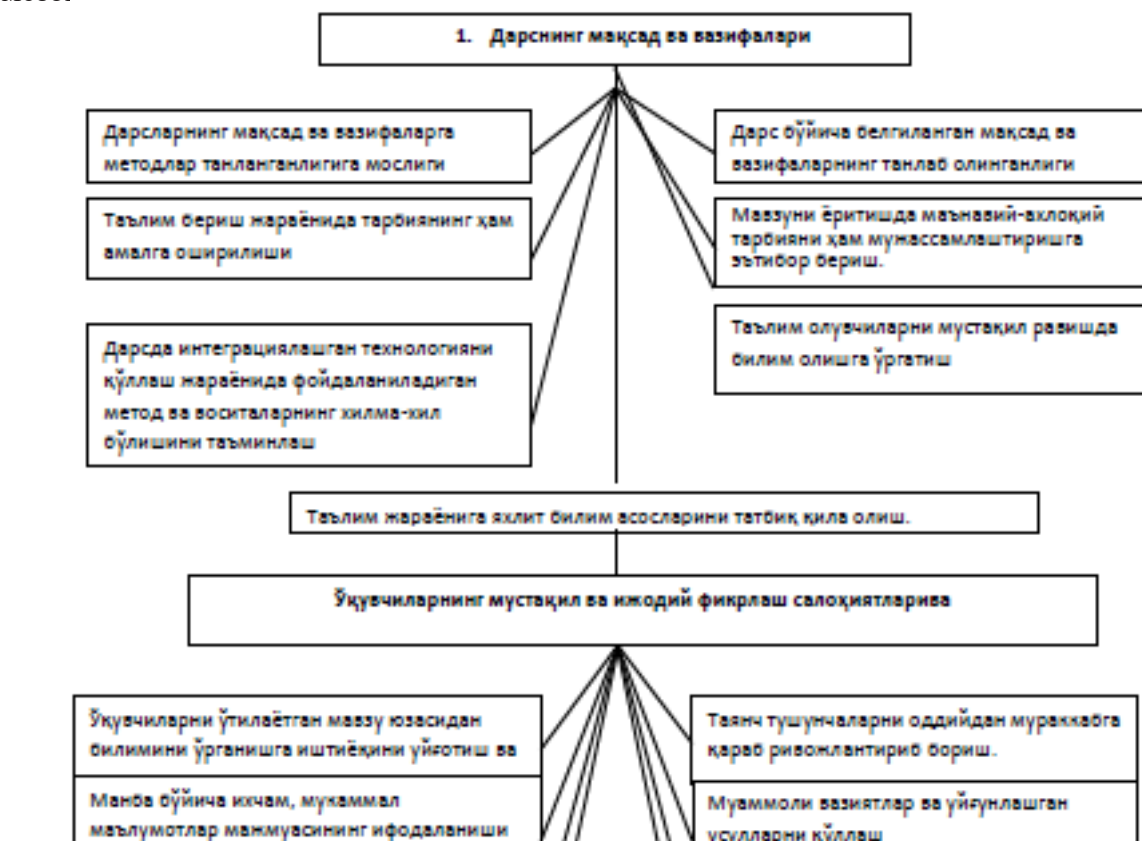
2. Қайси фанни ўқитишда қайси фан билан мавзулараро интеграциялаш мумкинлигини олдиндан лойиҳалаштириш зарур. Масалан, “Дин психологияси” фанини ўқитишда кўплаб мавзуларни “Диншунослик” фани билан интеграциялаш мақсадга мувофиқ. Бундай ҳолатда ҳар икки фан ўқитувчиси ёндош мавзулар бўйича дарс машғулотини биргаликда лойиҳалаштиришлари талаб қилинади. Дарс машғулоти эса “бинар таълим методи” га асосланади.

Интеграциялашган дарсларни ташкил этишда ўқитувчидан алоҳида маҳорат, дарс тузилишини пухта ўйлаш ва қатор методик талаблар асосида режалаштириш талаб этилади. Ўқитувчи қайси мавзу қайси мавзу билан; қайси тушунча қайси тушунча билан интеграциялаштирилади?, қандай методлар, воситалар, усуллар орқали ўқувчиларга яхлит билим, тушунчалар бериш мумкин? - каби саволларга аниқ жавоб топиши керак.

Интеграциялашган дарслар марказида турувчи ўқув фани мавзуси, таянч тушунча ва билимлар, таркиб топтириш кўзда тутилган билим, кўникма ҳамда малакалар, таълим мақсадлари (таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи) ва педагогик вазифалар тизимлашган ҳолда интеграциялашган бошқа ўқув предметлари; интеграциялаштирилаётганмавзу ва тушунчалар билан узвийлаштирилади. Интеграциялашган дарсларни лойиҳалашда (1. 3-расмга қараганг) қуйидаги босқичлар эътиборга олинishi керак:



Ўқитувчининг дарс жараёнида интеграциялашган технологияларни қўллашдаги таълим самарадорлигини аниқлаш таълим натижаларини тўғрибаҳолашда муҳим омил ҳисобланади. Шу сабабли ўқитишда интеграциялашган технологияларни қўллаш самарадорлигини аниқлаш мезо:



Мавзу (қайси фан ёки мавзу билан интеграциялаштирилади)	
Мақсад ва педагогиквазифалар	
Таълим жараёни мазмуни (метод, усул ва воситалар)	
Жараённи амалга ошириш технологияси “Қандай?” “Нима учун?” график организаерларидан фойдаланиш	
Кутиладиган натижа	

1. 4- расм. Ўқитишда интеграциялашган технологияларни қўллаш самарадорлигини аниқлаш мезонлари

3. Барча хусусий методикаларни (“Тарих ўқитиш методикаси”, “Психология фанини ўқитиш методикаси” в. ҳ. к.) ўқитишда “Умумий педагогика” фани билан интеграциялашган ҳолда ўқитиш мақсадга мувофиқ. Бу фанлараро интеграциялаш ҳисобланади ва алоҳида тамойилларга асосланади: бунда интеграциянинг турли даражаларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ:

а) мавзуларни аввалгиси кейингисини тўлдиришга йўналтириш асосида кетма-кетликда тақдим этиш;

б) ўқув дастурларида ўзаро уйғунлашган нуқталарни топиш ва мавзулараро уйғунликни таъминлаш;

в) модуллашган интеграциядан фойдаланиб, турдош ўқув фанлари орқали ўзлаштириш кўзда тутилган билим ва тушунчаларни муайян тизимга солиш.

4. Интегротив дастурлар яратиш орқали бир неча ўқув фанларига оид мавзуларни уйғунлаштирган ҳолда тақдим этиш мумкин.

Дарҳақиқат, интеграциялашган технологиядан фойдаланиш натижасида педагогик, психологик жиҳатдан таълим мақсадларини амалга оширишда қулай шарт-шароит вужудга келади; умумдидактик талаблар узвийликда бажарилади; талабанинг вақти, кучи тежалади; ортиқча руҳий ва жисмоний зўриқишларнинг олди олинади, таълим самарадорлиги ошади; зарур кўникма ва малакаларни, тушунчалар ҳамда билимларни ўқув фанлари мазмунини уйғунлаштириш натижасида ҳар томонлама чуқур ўзлаштириш имкони яратилади.

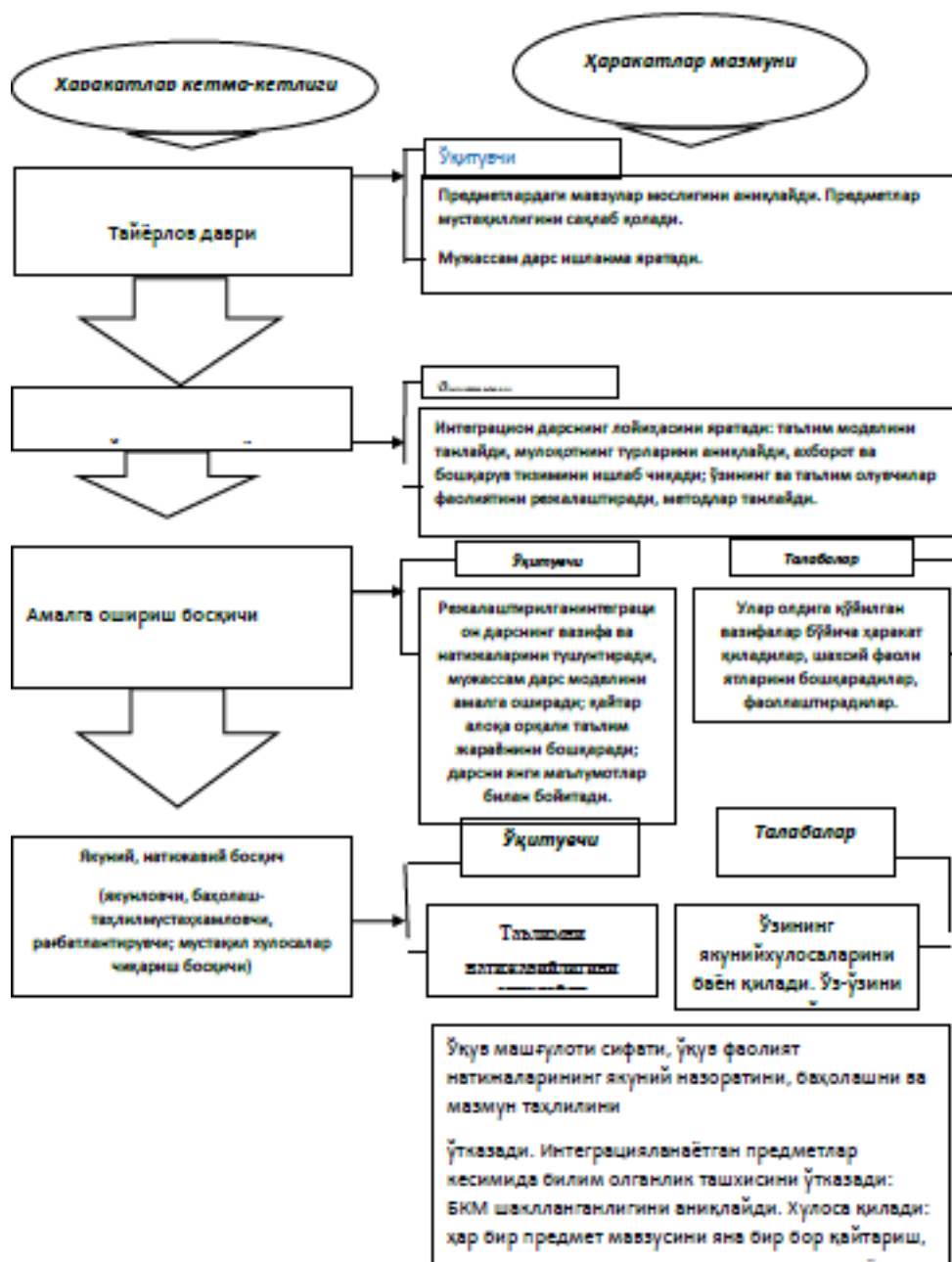
ТАВСИЯЛАР:

- интеграциялашган технологиянинг дидактик хусусиятлари (талаба шахсига йўналганлик, ўқув-билиш фаолиятининг бошқариш, концентризм, ҳамкорлик, ижодкорлик) ўқув фани мавзуси, таянч тушунча ва билимлар, кўникма, малакавий компетенцияларни таълим мақсадлари (таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи) билан ички интеграцияси динамиклигини таъминлашга эришиш орқали намоён бўлади. Шунинг учун ;

-интеграциялашган ўқитиш орқали таълим самарадорлигини баҳолаш мезонлари (таянч тушунчаларни оддийдан мураккабга қараб ривожлантириб бориш, муаммоли вазиятлар ва уйғунлашган усулларни қўллаш, мавзулар бўйича тавсия қилинганилмий манбаларбўйича ихчам, мукамал маълумотлар мажмуасининг ифодаланиши) фанларнинг вертикал ва горизонтал интеграциясини қўллаш асосида ишлаб чиқилиши;

- таълимда интеграциялашган ўқитиш жараёнларини ташкил этишга доир дидактик моделнинг методик компоненти ўқув ҳаракатлари изчиллигининг (тайёрлов, лойиҳалаш, амалга оширувчи, якуний) интеграллашган дарс тузилмаси (адаптив, амалий, умумлаштириш, рефлексия) билан қайта алоқасини интенсивлаш даражасига мувофиқ такомиллаштирилиши керак;

Интеграциялашган таълим жараёнининг яхлит тизим сифатидаги моделини тавсия қиламиз. (1-рasm, 1-қoғoзга қаранг).



1. 3-рasm. Интеграциялашган таълим технологиясини қўллашнинг дидактик модели

- интеграциялашган таълим технологиясини қўллашнинг методик шартлари (узвийлик, босқичма-босқич амалга ошириш, яхлитлик, натижавийлик) таълим босқичлариаро ўзлаштирилган содда тушунчалар, кўникма ва малакаларни такомиллаштириш, билимларни кенгайтириш вamuжассам, яхлит ижодий тасаввурларни ривожлантириш имконини берувчи интеграцион дарс (машғулот) ларнинг технологик харитасини ишлаб чиқишни тавсия қиламиз;

-таълим самарадорлигини оширишнинг интегротив хариталари мажмуи ишлаб чиқилса, интеграциялашган дарсларнинг ташкилий тузилмаси аниқ кўринади ;

-интеграциялашган дарсларда қўлланиладиган технологиялардан фойдаланиш бўйича методик тавсиялар ишлаб чиқиш;

-интеграциялашган таълим натижаларига эришишнинг мезонлари ва параметрларини такомиллаштириш.

- дарсда интеграциялашган технологияни қўллаш жараёнида фойдаланиладиган метод ва воситаларнинг хилма-хил бўлишини таъминланадихамда улар ичидан самаралисини танлаш муҳим аҳамиятга эга. Бунда ўрганилаётган фан (мавзу) мазмуни ва ўқитиш жараёнига мос интеграциялашган технологиялар тўпланади ва улар ичидан педагогик самарани кафолатловчиси танлаб олинади. Танлашда унинг ўрганилаётган фан (мавзу) ва таълим олувчиларга мослигига эътибор берилади.

Интеграциялашган таълимда куйидаги тамойилларга амал қилинади: Тизимли билим бериш тамойили, таълим-тарбия жараёнини демократизациялаштириш, инсонпарварлаштириш тамойили, педагогик ҳамкорликка таяниш тамойили; интеграциянинг дифференция билан узвийлиги; таълим-тарбия жараёнининг аниқ мақсадга йўналтирилганлиги; интеграциялашган таълимнинг ўқувчи шахсига қаратилганлиги; ўқувчиларни фаоллаштиришга ва комил инсонни шакллантиришга йўналтирилганлиги; интегротив муаммоли дарсларда муаммоли таълим технологиясидан фойдаланиш воситасида ўқувчиларни мустақил фикрлашга ўргатиш ва ижодкорликка йўллаш тамойили.

ХУЛОСА

1. Интеграциялашган дарсларнинг биринчи хусусияти талаба шахсига йўналтирилганлигидир. Анъанавий дарслардан фарқли интеграциялашган таълим талабани ҳар жиҳатдан ривожлантиришга, тарбиялашга, ижодкорликка йўллайди.

2. Интеграциялашган дарсларда бир ёки икки педагог таълим жараёнини ташкил этувчи ва бошқарувчи сифатида фаолият олиб боради. Ўқитувчи талаба ҳамкорлиги таълим жараёнини ҳаракатга келтирувчи асосий факторга айланади.

3. Интеграциялашган дарслар марказида умумлаштирилган, тизимлаштирилган ўқув топшириқлари, саволлар туради ва улар воситасида дидактик таҳлил ва умумлаштириш (анализ ва синтез) амалга оширилади. Талабалар мустақил изланишга, фикрлашга, қарор қабул қилишга йўлланади. Дарснинг хилма-хил босқичлари ва функциялари фаол жараёнга айлантирилиши туфайли бири иккинчисига бирикиб, яхлит дидактик жараённи юзага келтиради.

4. Интеграциялашган дарсларда талабалар жамоаси тўла қамраб олинган ҳолда фаолиятга, фаолликка, изланишга фикрлашга, ўйлашга жалб этилади:

Иккилик, учлик, тўртликдаги (2x2) (3x3) (4x4) ёки ролли ўйинлар, баҳслар, мусобақалар шаклида жамоавий ўқув-билув фаолияти ташкил этилади. Айниқса, муаммоли таълимдан фойдаланиш, муаммоли вазиятларнинг интеграциялашган машғулотларда ёки муаммонинг фанлараро боғлиқликда берилиши таълим самарадорлигини кафолатлайди.

5. Анъанавий таълимда бўлгани каби масофавий таълимда ҳам ўқитувчи педагог маҳорати, унинг ижодкорлик салоҳияти таълимнинг сифати билан натижавийлигини таъминлайди.

Адабиётлар:

1. Абдуллаева Ш. А. Ҳамкорлик педагогикаси. – Т.: Фан ва технология, 2017. – Б. 178
2. Ахмеджанов М. М. Диагностика подготовленности педагога к профессиональной деятельности: Автореф. дисс. канд. пед. наук. – Т.: 1994. – С. 23.
3. Ахмедова М. Т. Педагогик компетентлик. – Т.: ТДПУ, 2016. – Б. 84.
4. Белянкова Н. М. Интеграция естественно-научного и гуманитарного образования как фактор воспитания личности. – 2004. – №2. – С. 34-39.
5. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: ИРПО, 1996. – С. 336.
6. Белянкова Н. М. Интеграция естественно-научного и гуманитарного образования как фактор воспитания личности. – 2004. – №2. – С. 34-39.
7. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: ИРПО, 1996. – С. 336.
8. Дилова Н. Ф. Бошланғич таълимда ўзаро ҳамкорлик муҳитини шакллантириш механизмларини такомиллаштириш: педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)... дисс. – Нукус, 2018. – Б. 152
9. Дьяченко В. К. Сотрудничество в обучении. – М.: Просвещение, 1991. – С. 215.
10. Жиренко О. Е., Интегрированные уроки: 1класс/ О. Е. Жиренко, Л. П. Барылкина; под ред. д. п. н. Л. А. Обуховой. – М.: ВАКО, 2006. – С. 240.
11. Жукова Т. Н. Интеграционные тенденции в обучении грамоте // Начальная школа. – 2001. – № 9. – С. 37-40.
12. Ишмухамедов Р. Ж., Юлдашев М. Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар. Т., 2017 – Б. 68.
13. Панкратова Ольга Петровна. Проектирование междисциплинарной технологии обучения студентов в условиях информатизации образовательного процесса вуза. М.: 2019.
14. Коложвари И. Сеченикова Л. Как организовать интегрированный урок (о методике интегрированием образования)? Народное образование. – 1996. – № 1.
15. Колпакова Г. И. Межпредметные связи - одна из форм активизации учебно-воспитательного процесса // Начальная школа. - 1999. - № 10 - 11. - С. 29 - 31.
16. Колягин Ю. М., Алексеенко О. Л. Интеграция школьного обучения. Начальная школа. 1990. № 9. – С. 8-9.
17. Кузнецова Е. В. Межпредметные связи в процессе обучения. – М.: Просвещение, 2013. – С. 95 с
18. Кучменко Н. Г. Интегрированный подход в обучении/ Н. Г. Кучменко// Завуч. – 2002. №5. – С. 59.
19. Мавлонова Р. А., Раҳмонқулова Н. Ҳ. Бошланғич таълимнинг интеграциялашган педагогикаси. – Т.: Илм- зиё, – 2009. – Б. 19-20.
20. Мавлонова Р. А., Раҳмонқулова Н. Ҳ. Бошланғич таълим педагогикаси, инновация ва интеграцияси. – Т.: Ворис-нашриёт, – 2013. – Б. 10-35.
21. Юлбарсова Х. А., Интеграция ёндашув асосида бўлажак ўқитувчиларнинг коммуникатив компетентлигини шакллантириш технологияси. (пед. фан. бўйича фалс. док. (PhD) дисс.) – Арзамас, 2020.
22. Юсупова Ш., Режапова Д. Интеграцияли дарслар ташкил қилиш методикаси. – А.: 2007.